

Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, 1944-04-23, iš Štuthofa - į Vilnių

Lager, d. 23 April 1944

Prof. Dr. Balys Sruoga
Lager Stutthof b/Danzig
Block XI

Lager, d. 23 April 1944

Vanduk, Rūpintojėle mano! Gestern kamen 2 Deine Briefe: v. 2-IV u. 14-IV. Ich bin wieder glücklich! Sie bringen mir immer neue Hoffnung u. neue Kräfte. Jetzt glaube ich auch, dass unternommene Schritte werden befriedigende Ergebnisse bringen. Dazu Du sollst auch wissen, dass solche Schriften gehen sehr langsam: nach den Onkels Povilas u. prof. Jurgis Schritten die Resultaten können nach 2-3 Monate erscheinen, - das ist normal. Nur irgendwelche unerwartete Geschehnisse können den Gang der Dinge etwas beeilen. Sowieso, d. Ende ist schon sichtbar, - am spätesten wird es geschehen am 22-VI, doch, es ist sehr möglich, u. früher. Ich bin sehr traurig wegen Dalias Krankheit, - gerade in dieselber Zeit war ich auch Krank, - habe ich leichte, aber sehr langweilige, Grippe gehabt, - jetzt bin ich wieder gesund. Über Dalia wusste ich nicht, doch fühlte ich, dass sollte bei Ihnen irgendwas nicht gutes sein. Arme Daliukas! Es scheint, Sie ist physisch doch nicht kräftig. Vielleicht arbeitet Sie zu viel? Wie möchte ich bei Ihr sein u. helfen! Werde ich sein bei Ihnen - ich werde noch nützlich! Du schickst mir von Lebensmitteln mehr, als genügend. Sogar die Lagerverpflegung in diesem Jahre ist viel besser. Mit Deiner Hilfe bin ich sehr gut ernährt. Deine Päckchen Nr. 26 u. 27 sind schon hier, zur Zeit, nach der Reihe, fehlt noch Nr. 25, - wahrscheinlich wird noch kommen. Die Sendung v. prof. Wladimiras habe ich in Ordnung erhalten. Ich bin sehr froh, dass Vaclovas Geist ist wieder zu uns zurückgekehrt. Ich freue mich auch, dass der Zwischenfall mit Emilie so beendet ist: ich habe vieles zu verzeihen gelernt. Besondere Freude für mich - deine Beziehungen mit prof. Jurgis, - ich glaube, ich werde in der Lage auch für Ihn irgendwann etwas Gutes zu tun. Meine beste herzlichste Grüße für ihn! Auch für prof. Jonas! Und dem Jonas Vater für den Tabak - besten Dank, - ich weiss welche Sorte von ihm ist. Ich glaube, ich rauche die besten Sachen im ganzen Lager! Meine besondere Grüße den Nachbarn vom zweiten Hause, - ich denke oft an Ihnen, - ich höre ihrer Herzklopfen. Sage dem Vater, dass er wird für mich nicht enttäuscht, - er wird in meiner Seele neue Züge bemerken, - für Ihn nicht unangenehme. Schade, dass Du kannst nicht mehr Deine Kaffeemischung beschaffen. Schicke mir, für jeden Fall, 30-40 Papierblättchen (wie ist an der anderen Seite bemalt), - sie sind in der Schreibmaschinentisch, oben, 2 Regale. Grüße meinen Brüder, - sie mit den Sendungen haben mir viel geholfen. Ich verstehe die Lage gut, ich weiss, dass mehr Sie für mich machen nicht können. Über mein Leben habe ich nichts zu berichten. Nur Deine Briefe haben neue Kräfte mir gegeben, - neuen Glauben, stärkeren Mut! Meine Träume sind heller geworden, mein Heimatweh ist schon erfreulicher. Ich schaue oft an Eure mit Dalia Bilder, ich fühle, dass ich zusammen mit Euch bin. Obwohl sitze ich im Lager, mein Geist ist lebendig u. frei geblieben. Diesem Briefe beiliegende Raute stammt aus unserer Heimat: mit diesem Blümchen möchte ich Dich u. Dalia mit dem Frühling grüssen. Daliukas ist schon hoffentlich gesund, - Sie beiden hoffentlich sind schon in Vilnius. Küsse, umarme unseren Daliukas, - grüsse Sie mit dem Frühling, - jetzt, glaube ich, wird es schon wirklicher leidenschaftlicher froher Frühling sein! Heute ist mir gut in der Seele, - ich bin voll von Glauben, - ich fühle schon den Duft der Freiheit! Vanduk, für Deine Kummer u. Leiden werde ich wissen, wie am besten zu bedanken! Sei gesegnet, Vanduk, - schaue froh in die Zukunft! Mano miela Vanduk!

Prof. dr. Balys Sruoga
Stutthofo stovykla prie Dancigo
XI blokas

Stovykla, 1944 [m.] balandžio 23 d.

Vanduk, Rūpintojėle mano! Vakar atėjo 2 Tavo laišakai: IV-02 ir IV-14. Aš vėl esu laimingas! Jie visada suteikia man naujos vilties ir naujų jėgų. Dabar tikiu, kad veiksmai, kurių imtasi, turės teigiamų pasekmių [1]. Be to, Tu taip pat turi žinoti, kad tokie raštai eina labai lėtai [2]: po dėdės Povilo [3] ir prof. Jurgio [4] veiksmų rezultatai gali pasirodyti praėjus 2-3 mėnesiams, – tai normalu. Tik kokie nors netikėti įvykiai gali šiek tiek paspartinti reikalus. Vis tiek pabaiga jau matoma, – vėliausiai tai įvyks VI-22, bet, labai tikėtina, ir anksčiau. Man labai liūdna dėl Dalios ligos, – kaip tik tuo laiku aš irgi sirgau, – sirgau lengvu, bet labai nuobodžiu gripu, – dabar aš vėl sveikas. Apie Dalią aš nieko nežinojau, bet jaučiau, kad pas Jus turėtų būti kažkas negerai. Vargšas Daliukas! Atrodo, kad Ji vis dėlto nėra fiziškai stipri. Galbūt ji per daug dirba? Kaip norėčiau būti su Ja ir Jai padėti! Aš būsiu su Jumis – dar būsiu naudingas! Maisto Tu man siunti daugiau, negu reikia. Net stovyklos maistas šiais metais daug geresnis. Tavo pagalbos dėka esu labai gerai pavalgęs. Tavo siuntinėliai nr. 26 ir 27 jau čia, kol kas iš eilės trūksta nr. 25 [5], – turbūt dar ateis. Gavau tvarkingą siuntinį nuo prof. Vladimiro [6]. Labai džiaugiuosi, kad Vaclovo dvasia [7] vėl sugrįžo pas mus. Aš taip pat džiaugiuosi, kad incidentas su Emilija [8] taip pasibaigė: išmokau daug ką atleisti. Ypatingas džiaugsmas man – Tavo ryšiai su prof. Jurgiu, – manau, kad aš sugebėsiu ir jam kada nors padaryti ką gero. Nuoširdžiausi linkėjimai jam! Ir prof. Jonui [9]! O Jono tėvui [10] už tabaką labai ačiū, – aš žinau, kuri rūšis buvo jo. Manau, kad rūkau geriausią tabaką stovykloje! Ypatingi linkėjimai kaimynams iš antrojo namo [11], – dažnai galvoju apie Juos, – aš girdžiu jų širdžių plakimą. Pasakyk Tėvui, kad jis dėl manęs nenusivils, – pastebės manyje naujų savybių, – jos nebus jam nemalonios. Gaila, kad Tu nebegali daugiau parūpinti savo kavos mišinio. Atsiųsk man dėl visa ko 30-40 popieriaus lapelių (tokių, kokius nupiešiau kitoje lapo pusėje) [12], – jie yra rašomosios mašinėlės stale, viršuje, 2 lentynoje. Perduok linkėjimus mano broliams, – jie savo siuntiniais man daug padėjo. Gerai suprantu situaciją, žinau, kad jie dėl manęs daugiau padaryti negali. Apie savo gyvenimą neturiu ką pasakoti. Tik Tavo laišakai suteikė man naujų jėgų, – naujo tikėjimo, tvirtesnio ryžto! Mano svajonės tapo šviesesnės, Tėvynės ilgesys jau labiau džiugina. Dažnai žiūriu į Jūsų su Dalia nuotraukas, jaučiu, kad esu kartu su Jumis. Nors aš sėdžiu lageryje, mano dvasia išliko gyva ir laisva. Į šį laišką įdėta rūta yra iš mūsų Tėvynės: šia gėlyte norėčiau pasveikinti Tave ir Dalią su pavasariu. Tikriausiai Daliukas jau sveikas, – reikia tikėtis, Jūs abi jau Vilniuje. Pabučiuok, apkabink mūsų Daliuką, – pasveikink Ją su pavasariu, – manau, dabar jau prasidės tikresnis aistringesnis linksmesnis pavasaris! Šiandien man gera sieloj, – aš esu pilnas tikėjimo, – jaučiu jau laisvės dvelkimą! Vanduk, žinau, kaip geriausiai atsidėkoti už Tavo vargą ir kančias. Būk palaiminta, Vanduk, – žvelk į ateitį linksmai! Mano miela Vanduk!

Tavo Bal [1r] // [1v] //

KOMENTARAI

- [1] Plačiau žr. 1944-04-18 laiško IV komentarą.
- [2] Minimas Vilniaus komisaro Hanso Christiano Hingsto raštas, apie jį plačiau žr. 1943-03-21 laiško VI komentarą, 1943-05-19 laiško I komentarą, 1943-06-27 laiško II komentarą, 1943-11-28 laiško II komentarą.

- [3] „Povilas Plechavičius – tuo laiku jis formavo lietuvių dalinį“ (Vandos Sruogienės pastaba). „Apie šį karinį Lietuvos vienetą tiksliau sužinojome tik vėliau. Rytų frontui lūžtant lietuviai buvo išgavę iš vokiečių leidimą organizuoti savo karinius dalinius Lietuvai ginti. Vokiečiai net davė žodį, kad sudaryta Lietuvos Rinktinė nebus panaudota už jos sienų, atseit, rytų fronte. Lietuvos jaunimas dėl to stojo į ją su dideliu entuziazmu ir Rinktinė nepaprastai greit augo. Vokiečius apėmė apmaudas prisiminus, kaip visos jų pastangos įtraukti lietuvius į savo dalinius ligi šiol nuėjo niekais. Vokiečiai pakeitė savo žodį ir pareikalavo, kad Lietuvos Rinktinė paklustų SS vadovybei ir galėtų būti panaudota kovai prieš bolševikus rytuose. Rinktinės štabas su gen. Plechavičium ir pulk. Urbonu šiam vokiečių planui pasipriešino. Jie davė įsakymą visiems daliniams išsiskirstyti“ (Stasys Yla, Putnam: Immaculata, 1951, *Žmonės ir žvėrys Dievų miške*, p. 346).
- [4] „Jurgis Gerulis tikėjosi būti Lietuvos Gestapo viršininku ir padėti Baliui išeiti iš lagerio“ (Vandos Sruogienės pastaba). Vanda Sruogienė prisiminė pažintį su Jurgiu Geruliu: „Kai prieš karą prof. Jurgis Gerulis atvažiuodavo į Kauną, B. Sruoga ir V. Krėvė su juo susitikdavo. Atsimenu, man pasakojo, kaip prie kavos puoduko su juo išsišnekėdavo ir primindavo jam, kad jis, gryo kraujo lietuvius, koku būdu tapęs tokiu kietai apsisprendusiu vokiečiu. Kartą Gerulis atsidusęs pasakęs: „Taip, kraujas ne vanduo. Mane vis Lietuva traukia“. Pora kartų jis buvo ir pas mus atsilankęs. Pasinaudodama pažintimi, 1944 m. pavasarį, sužinojusi, kad Gerulis yra Vilniuje, nuėjau pas jį (kur mes buvom susitikę – neatsimenu, lyg per miglas matau kažkokį gan tamsų kambarį, paprastą stalą), kalbėjom neilgai, stovėdami. Ėjau, žinoma, prašyti, kad gelbėtų vyrą iš Stutthofo. Jis man labai šiltai priėmė ir ramino, kad jis tikisi netrukus užimti Jaegerio (Lietuvos gestapo viršininkas!) vietą ir tada suimtieji įkaitai bus išleisti. Ir pridėjo: „Bet atsimink, kai kalbi su vokiečiais, eini prašyti už vyrą, laikykis labai išdidžiai, neužmiršk, kad esi „Frau Professor“! Žinoma, kalbėjom lietuviškai. Lankiausi aš gi ir pas tą Jaegerį, ir pas mažesnius gestapo viršininkus, pas Nabersbergą, Hingstą, Wolfą... Visur mane mandagiai priimdavo, bet meluodavo žadėdami bylą peržiūrėti. Niekas mano ašarų nematė. Vien Rentelnas nepriėmė manęs ir kitos suimtujų žmonos, su kuria kartu eidavau... Gerulis mums būnant Vokietijoje dar padarė kokią tai paslaugą, daugiau jo niekad nemačiau. Tik išgirdau, kad po karo likviduotas. Prieš keletą metų iš spaudos sužinojau, kad ilgai Vokietijoje slapstęsis Jaegeris surastas ir pakartas. „Sic transit gloria mundi...“ [„Taigi pasaulio šlovė...“]“ (Vanda Sruogienė, „Iš susitikimų su prof. J. Geruliu“, in: Vandos Sruogienės laiškas Algiui Samulioniui, iš Čikagos – į Vilnių, 1979-02-20, [pasirašytas mašinraštis], in: *LLTI TS*, l. 3r); „Buvo taip: 1944 m. pavasarį sužinojau, kad jis atvažiavęs į Vilnių. Su juo buvau pažįstama, nors labai nedaug. Pasistengiau su juo pasimatyti, nes nepraleisdavau progų rūpintis Balio likimu. Kur buvom susitikę – miglos: kažkoks apytamsis kambarys, lyg kažkokie raštinės baldai. Kalbėjom stovėdami ir neilgai. Bet ką jis sakė, tas įsirėžė mano atmintin ir neišblėso. Atsimenu pažodžiui: „Atrodo, kad aš greit užimsiu Jaegerio vietą. Tada Lietuvoje bus viskas kitaip“ (Jaeger – Lietuvos gestapo viršininkas, pas kurį aš buvau Didįjį penktadienį 1943 m., apie tai rašiau atsiminimuose). Toliau jis man taip pat aiškiai pasakė, kad kai aš einu kalbėt su vokiečiais, turiu nepamiršti, kad esu „Frau Professor“ ir privalau laikytis išdidžiai, nesižeminti“ (Vandos Sruogienės laiškas Algiui Samulioniui, iš Čikagos – į Vilnių, 1979-07-18, [pasirašytas mašinraštis], in: *LLTI TS*, l. 3r). „Lituanistas prof. Jurgis Gerulis! Pavasarį jis su karininko uniforma Vilniuje mane buvo aplankęs ir net raminęs, kad netrukus Balys bus išleistas, nes jis tikisi tapti kažkokiu įtakingu viršininku. Žadėjo mums padėti“ (Vandos Sruogienės atsiminimai, in: Dalia Sruogaitė, *Atminties archeologija*, redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 139–140).
- [5] Siuntinių nr. 25, 26 ir 27 turinį žr. 1944-04-18 laiško I komentara.
- [6] „Prof. Vladimiras Šilkarskis“ (Vandos Sruogienės pastaba). Balys Sruoga jo nelaiškė artimu draugu, „tai buvo tik kaimynas, geras pažįstamas, didelis eruditas, gyv[ai] daug kalbąs žmogus, kuris jau nuo 1940 metų profesoriavo Bonn universitete, jau seniai ten turėjęs ryšių“ (Vandos Sruogienės laiškas Algiui Samulioniui, iš Čikagos – į Vilnių, 1985-05-13, [pasirašytas mašinraštis], in: *LLTI TS*, l. 1r).

- [7] „Prof. Vaclovas Biržiška – dėl jo žmonos intrigų kuri laiką jis buvo nuo mūsų nutolęs“ (Vandos Sruogienės pastaba). „Vaclovas buvo vienas iš artimesnių Balio draugų“ (Vandos Sruogienės laiškas Algiui Samulioniui, iš Čikagos – į Vilnių, 1978-03-11, [pasirašytas mašinraštis], in: *LLTI TS*, l. 1r).
- [8] Emilija Viežbicka, Sruogų pagalbininkė Vilniuje.
- [9] „Jonas Puzinas“ (Vandos Sruogienės pastaba).
- [10] Ūkininkas Motiejus Puzinas, gyvenęs Svaronių kaime Ukmergės raj.
- [11] „Antrojo namo kaimynai – Putinas-Mykolaitis ir Vytautas Mykolaitis“ (Vandos Sruogienės pastaba).
- [12] „Kitoje laiško pusėje yra nupieštas bloknoto lapelis, kokį Balys norėjo gauti atgavęs kiek jėgų ir pradėjęs lagery rašyti“ (Vandos Sruogienės pastaba).